

BEDNY KOMUNISMU: ROK 1989

OTÁZKY A ODPOVĚDI

Otázky a očekávané odpovědi: JIŘÍ KŘIŽAN

1) Seřadte předměty a dokumenty vztahující se k osobnosti Jiřího Křižana chronologicky do časové osy. Využijte medailonku, doplňte osu lístečky s letopočty a událostmi z dějin Československa, které zásadně zasáhly do jeho života.

50. léta normalizace 90. léta
1948 _____ 1968 _____ 1989 _____

Rozsudek Několik vět Je třeba zabít Sekala
OF odznak Poradce prezidenta

DOPLŇUJÍCÍ OTÁZKY:

2) Charakterizujte konkrétní aktivity, kterým se v době totality věnoval.

Jiří Křižan pracoval jako dělník, protože byl vyloučen z gymnázia kvůli svým názorům, v době uvolnění 60. let vystudoval scenáristiku na FAMU. V 80. letech za normalizace se dostal na „černou listinu“ režimu nepohodlných osob a začal se angažovat mimo oficiální umělecké kruhy. Inicioval a sepisoval petice požadující nápravu poměrů v Československu či propuštění vězňů režimu, včetně Václava Havla. Usiloval o rehabilitaci nespravedlivě odsouzeného otce.

3) Přemýšlejte o tom, o co se v nich zasazoval.

Zasazoval se nejspíš o dodržování lidských práv v situaci komunistického bezpráví, o svobodu, o nápravu křivd, které režim spáchal na lidech, jako byl jeho tatínek. Naplno se pak v těchto věcech angažoval po pádu komunismu, v době, kdy působil jako poradce prezidenta Havla nebo později na ministerstvu vnitra.

Otázky a očekávané odpovědi: VÁCLAV HAVEL

1) Jednotlivé předměty z naší nabídky přiřazujte k životním rolím Václava Havla: SPISOVATEL – DRAMATIK / DISIDENT – OBRÁNCE LIDSKÝCH PRÁV / POLITIK – PREZIDENT.

U každého z nich zdůvodněte, proč jste se tak rozhodli.

- SPISOVATEL – DRAMATIK: fotografie mladého VH / LP deska Audience / RUKOPIS – dopis Olze / Václav Havel jako prezident
- DISIDENT – OBRÁNCE LIDSKÝCH PRÁV: RUKOPIS – dopis Olze / fotografie Václava Havla v disentu a s lidmi z undergroundu / pamětní deska o věznění VH ve věznici Bory / foto VH z pivovaru v Trutnově / autíčko SNB – sledování, odvozy po zatčení na výslechy / foto Trutnov – Mercedes
- POLITIK – PREZIDENT: plakáty a letáky z prezidentské volby 89 / klíče / trikolóra / plakát VH s hercem Pavlem Landovským / fotografie Václava Havla jako prezidenta

2) V celé kolekci najděte takové předměty či obrazy, které se staly symboly VH, případně symboly sametové revoluce, a vysvětlete, proč si to myslíte.

SRDCE – symbol Václava Havla, připojoval jej ke svému podpisu, dá se spojit s jeho známou větou, že pravda a láska zvítězí nad nenávisť. Srdce spojovaná s osobností VH se objevovala a objevují také ve veřejném prostoru:

- neonové srdce nad Pražským hradem ze závěru posledního prezidentského období VH (Jiří David)
- ocelová plastika srdce umístěná na náměstí Václava Havla – piazzetta Národního divadla (Kurt Gebauer)
- monumentální voskové srdce ze zbytků svíček, které zapalovali lidé po smrti VH k uctění jeho památky (Roman Švejda a Lukáš Gavlovský).

KLÍČE – cinkání klíčů bylo jedním ze symbolů sametové revoluce. Lidé spontánně vytahovali svazky klíčů během demonstrací na zaplněných náměstích a dávali tak najevo, že komunistickému režimu doslova odzvonilo. Cinkání často doprovázelo skandování „Poslední zvonění!“

TRIKOLÓRA – státní barvy jsou tradičním státním symbolem Československa a v současnosti také České republiky. Lidé si je připínají na oděv ve vypjatých a dramatických momentech našich dějin – květen 1945, srpen 1968 a pochopitelně též v listopadu 1989. Jsou to bílá, červená a modrá v uvedeném pořadí, barvy trikolóry jsou symbolické, podle neoficiální interpretace bílá znamená čistotu, červená krev prolitou vlastenci za svobodu vlasti a modrá oblohu bez mraků.

3) *Nad modelem auta / modely aut přemýšlejte, jakou roli hrály vozy v životě VH.*

Auto SNB (může být i druhé k tomu: černý mercedes, který měl VH, když jezdil do pivovaru jako dělník) – auta v životě VH hrála podstatnou roli, to oficiální policejní jako symbol dohledu a pronásledování, Veřejná bezpečnost (VB) byla vlastně pro obyvatele státu nebezpečná. Tajná policie StB používala kvůli krytí ke sledování v ulicích měst běžné civilní vozy. Policejní auto tak v sobě nese odkaz na zatýkání, následné domovní prohlídky a odvážení odpůrců režimu na výslechy. Černý mercedes reprezentuje jednak vášeň VH pro rychlé a elegantní vozy, ale také zahraniční automobil jako předmět zájmu okolí i komunistů. Věrně to zachycuje dokumentární film – road movie *Občan Václav Havel jede na dovolenou* z roku 2005.

Otázky a očekávané odpovědi: PETER CHRISTIAN BÜRGER

1) *Na základě dobových fotografií popište, jakými způsoby se obyvatelé NDR dostávali na Západ.*

Dostat se z komunistické země na Západ, do svobodného světa, nebylo vůbec jednoduché. Většinou obyvatel byla legální možnost vycestovat zcela znemožněna, případně komplikována k nesnesení letitými průtahy, nesmyslným papírováním, stranickými posudky a šikanováním všeho druhu. Proto mnozí ve své touze po životě ve svobodném světě riskovali a pokoušeli se dostat přes přísně střežené hranice ilegální cestou. Využívali k tomu nejrůznější prostředky – úkryty v dutinách a kapotách vozů, kterých si pohraničníci neměli všimnout, přelety balónem či rogalem, přeplovali hraniční řeky, proráželi hraničních závorů vlastnoručně vybavenými obrněnými a průraznými vozidly. Jednou z možností bylo také získat časem legální možnost vycestovat krátkodobě (zájezd, pracovní cesta) a ze Západu se pak již zpět do NDR nevrátit.

2) *Proč ve snaze Christiana Bürgera a dalších podobně smýšlejících východních Němců hrálo podstatnou roli právě komunistické Československo?*

Hranice NDR byly obzvláště sofistikovaně chráněné, proto východní Němci často volili legálně povolenou cestu do jiného státu východního bloku, odkud byl podle jejich mínění útek snazší.

3) *Co byste si v takové situaci vzali z domu s sebou vy? Co konkrétně by vám mohlo útěk za svobodu usnadnit?*

Všichni, kdo se rozhodli riskovat cestu „přes kopečky“, se museli dokonale připravit. Zpravidla museli svůj plán tajit i před nejbližšími, aby nebyli zatčeni hned v počátcích. S sebou brali věci, které jim měly během útěku pomoci (nářadí, nůžky na hraniční ploty), také dobré oblečení a boty, hotovost, doklady, léky, zásobu potravin. A také cenné věci na památku, věděli, že pokud by se jim útěk vydařil, do staré vlasti už se možná nikdy v životě nevrátí (rodinné fotografie, šperky, nejcennější osobní věci, doklady o dosaženém vzdělání atd.).

4) *Z nabízených pramenů zaznamenejte všechny způsoby, kterými se komunistický stát snažil útěky svých obyvatel překazit.*

V prvé řadě oficiálně možnost vycestovat legálně většinou obyvatel komunistický stát zcela odepřel. Na hranicích byly vybudovány hraniční zátarasy, drátěné ploty, signální stěny, časem minová pole v hraničním pásmu a jiné velmi těžce

zdolatelné terénní překážky. Hranice byly střeženy vysokými počty pohraničnicků, kteří mohli po uprchlících na rozkaz střílet nebo na ně pustit tzv. samostatně útočící psy (SUP). Na železné oponě umírali lidé z celého východního bloku a na to nesmíme zapomenout.

Otázky a očekávané odpovědi: MARTA KUBIŠOVÁ

1) *Prohlédněte si dobové snímky Marty Kubišové, propátrejte další dokumenty z naší nabídky a porovnejte její život v období 60. let a tzv. pražského jara 1968 s jejími osudy za normalizace.*

Marta Kubišová v 60. letech – populární zpěvačka, držitelka Zlatých slavíků, sex symbol, členka hvězdného tria Golden Kids (spolu s Helenou Vondráčkovou a Václavem Neckářem). Veřejně aktivní osobnost, která otevřeně podpořila reformní politiky pražského jara a vystoupila proti okupaci.

Marta Kubišová v 70. a 80. letech – režimem odsouzena do zapomnění, šikana ze strany StB (domovní prohlídky, odposlechy, sledování, skryté fotografování StB), přesto zůstala věrná svému přesvědčení, zaujala hrdý postoj, podepsala Chartu 77. Zajímavé srovnání s osudy Heleny Vondráčkové, která otevřeně kolaborovala s režimem a podílela se jeho legitimizaci.

2) *Z nabídky dokumentů zjistěte, jak MK vnímala dění v listopadu 1989 a jakou roli v něm sehrála. Najděte jednu konkrétní skutečnost, kvůli které si ji se sametovou revolucí spojuje československá veřejnost dodnes.*

Nečekaný comeback zažila Marta Kubišová po 20 letech. Vystoupila na balkóně Melantrichu již 21. listopadu 1989, kde před zaplněným Václavským náměstím zazpívala píseň Modlitba pro Martu (skladba z roku 1968, hudba: Jindřich Brabec, text: Petr Rada). Píseň se stala po okupaci 21. srpna 1968 (spolu s písní Bratříčku, zavírej vrátka od Karla Kryla) protestsongem a později zase jedním ze symbolů sametové revoluce.

Otázky a očekávané odpovědi: ŠIMON PÁNEK

1) *Charakterizujte postavu studentského vůdce z roku 1989, o co se zasazoval, jak mohl on a další tisíce studentů reálně ovlivnit zásadní změnu režimu v komunistickém Československu?*

Student se zkušeností s demonstracemi před listopadem 1989. Respektovaná osobnost s organizačními schopnostmi, potřebou pomáhat a nestát stranou. Studenti jako mladí lidé bez pevných závazků, odvážní, chtěli vystoupit proti bezpráví, upozorňovat na společenské problémy. Přímí účastníci zásahu na Národní třídě, zakládají studentská koordinační centra, která organizovala stávkou vysokoškoláků, shromažďovala a distribuovala informace, zprávy o dění mimo hlavní město.

2) *Na základě předmětů z nabídky vysvětlete, jak chápete pojem „občanská angažovanost“. Proti čemu studenti v roce 1989 vystupovali?*

„Občanská angažovanost“ – kladení zásadních otázek: co můžu jako jednotlivec změnit a jak na to? Aktivní zapojení do dění ve společnosti ve volném čase, dobrovolně a zdarma ve prospěch veřejnosti, obce, země. Studenti vystupovali proti nespravedlnosti, životě v nesvobodě, neúctě k přírodnímu prostředí, neomezené vládě jedné strany, cenzuře, všemocnému vlivu policie, nemožnosti cestovat, studovat a svobodně se rozhodovat o vlastním životě.

3) *Se spolužáky charakterizujte zásadní problémy dnešní doby a vymyslete, jakou formou je možné na ně upozornit.*

Individuální možné odpovědi: Klimatická krize? Válka na Ukrajině? Nerovnováha ve světě? Vymírání druhů? Reakce: občanská angažovanost, organizace petic, sbírek, kampaní na sociálních sítích, happeningy, dialog s vrstevníky, zapojení do činnosti neziskových organizací, dobrovolnická práce, propojování s podobně smýšlejícími lidmi.

Otázky a očekávané odpovědi: ZBYŠEK JINDRA

1) *Využijte veškeré nabízené materiály a s jejich pomocí přemýšlejte o motivaci a činech aktivisty Zbyška Jindry.*

K odvážnému občanskému postoji vedla Zbyška Jindru zcela jistě osobní zkušenost s dopady tíživé ekologické situace na jeho

bezprostřední okolí, častá vážná onemocnění jeho sestry, tedy důvody osobní. Pobouření nad stavem ovzduší a životního prostředí jej nakonec přivedly ke konkrétním činům a akcím, vylepování letáků a svolávání protestních demonstrací v Teplicích.

2) Zjistěte, na jakou oblast života v komunistickém státě se zaměřil, a uveďte důvody, proč právě na ni. Porovnejte situaci v této oblasti s dnešním stavem.

Z pochopitelných důvodů ho trápil především stav životního prostředí v jeho městě, celých severních Čechách (jiné to nebylo ani v dalších průmyslových regionech tehdejšího Československa), motivy jeho činů byly tedy především ekologické. Tím, že z devastace přírody a zamoření ovzduší obviňovali tehdejší komunistický systém a jeho představitele, získala kritika ZJ a jeho přátel přirozeně také výrazný politický přesah. K ekologickým tématům se obracela ve svých dokumentech též Charta 77, významnou roli v tom hrála kupříkladu Olga Havlová. Komunistické vedení naší země tyto problémy opomíjelo a neřešilo, hlavní pro ně byly průmyslové výkony a plnění pětiletých plánů za každou cenu, i za cenu devastace životního prostředí, kontaminace půd i řek, znečištění vzduchu a proměny živé přírody v doslova mrtvou industriální krajinu, zejména v obzvláště zasažených oblastech.

3) Co konkrétně kritizoval a komu své výtky směřoval?

Zbyšek Jindra chtěl upozornit na katastrofální ekologickou situaci, konkrétně na znečištěné ovzduší ve městě, ve kterém žil, na vysoce nadměrné hodnoty síry a všudypřítomnou smogovou mlhu. Své výtky adresoval funkcionářům KSČ ve svém městě, kraji, ale vlastně mířily k centrálním komunistickým orgánům v Praze.